

REZYUME. Ushbu maqolada shaxs va uning individual psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib turli xildagi ekstremal va ziyatlarda qaror qabul qilishning psixologik jihatlari va psixologik yondoshuvlarga muvofiq, qaror qabul qilish bir tomondan kognitiv, tartibga soluvchi, kommunikativ xarakterga ega bo'lsa, ikkinchi tomondan esa, shaxsning biron sohada keyingi harakatlari uchun asos bo'luvchi ijtimoiy-psixologik hodisa sanaladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются психологические аспекты принятия решений в различных экстремальных ситуациях на основе личности индивидуально-психологических особенностей и в соответствии с психологическими решениями носит познавательный, регулятивный, коммуникативный характер, другой-социально-психологический феномен, являющийся основополагающим для дальнейших действий индивида в биосфере.

SUMMARY. This article examines the psychological aspects of decision-making in various extreme situations based on personality, individual psychological characteristics and in accordance with psychological approaches, decision-making is, on the one hand, cognitive, regulatory, communicative in nature, on the other - a socio-psychological phenomenon that is fundamental for further actions of an individual in the biosphere.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA ZAMONAVIY PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISHNING O'ZIGA XOS MEXANIZMLARI

M.Yu.Rajabova – *assistent o'qituvchi*

Qarshi davlat universiteti

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim, psixologik xizmat, rivojlanish, shaxsiy yondashuv, emotsional-intellektual rivojlanish, zamonaviy texnologiyalar, ota-ona hamkorligi.

Ключевые слова: дошкольное образование, психологическая служба, развитие, индивидуальный подход, эмоционально-интеллектуальное развитие, современные технологии, взаимодействие с родителями.

Key words: preschool education, psychological services, development, personalized approach, emotional and intellectual development, modern technologies, parental cooperation.

Bugungi kunda ta'lim tizimiga qaratilayotgan e'tibor sezilarli darajada oshib bormoqda, ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi bu jarayonda ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar so'nggi yillarda keng miqyosda amalga oshirilmoqda. 2023-yil holatiga ko'ra, maktabgacha ta'lim bilan qamrab olingan bolalarning ulushi 68,7% ni tashkil etadi, bu esa avvalgi yillardagi ko'rsatkichlarga nisbatan sezilarli o'sishni anglatadi (O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi ma'lumotlariga ko'ra). Mazkur o'zgarishlar, shuningdek, psixologik xizmatlarning joriy etilishi va ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlar bilan chambarchas bog'liqdir [1].

Bugungi kunda ta'lim tizimiga qaratilayotgan e'tibor sezilarli darajada oshib bormoqda. Nafaqat ta'lim muassasalarining infratuzilmasi yangilanmoqda, balki ularning ichki muhiti ham tubdan o'zgarib, rivojlanmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda yosh avlodni har tomonlama yetuk va sog'lom shakllantirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali metodlarni tatbiq etish orqali maktabgacha ta'limning samarali tizimini yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2016-yil 29-dekabrda qabul qilingan "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini

yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qaror, 2017-yil 30-sentyabrda "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5198-sonli Farmon va 2019-yil 10-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli qarorlar maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu hujjatlarda ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom psixologik muhit yaratish va psixologik xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirish ham muhim yo'nalish sifatida belgilab o'tilgan. So'nggi yillarda davlat xususiy sheriklik asosida nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari sonining oshishi va ular tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar doirasining kengayishi uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Bu esa sohaga bo'lgan e'tiborni yanada oshirish uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda [2:12].

Bolalarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun maktabgacha ta'lim tizimida psixologik xizmatning mavjudligi muhim omillardan biri hisoblanadi. Psixologik

xizmatning asosiy maqsadi tarbiyalanuvchilarning ma'naviy va aqliy rivojlanishini ta'minlash, shuningdek, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvini yuksaltirishga qaratilgan. Psixologik xizmatlar orqali bolalar o'z qobiliyatlarini namoyon qilish, salbiy hissiy holatlarni bartaraf etish va barkamol shaxs sifatida shakllanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni tashkil etishning zamonaviy mexanizmlari quyidagilardan iborat:

Bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini psixologik jihatdan kuzatish maqsadida zamonaviy diagnostika vositalaridan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Masalan, bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash uchun foydalaniladigan test tizimlari, jumladan, «Bayley Scales of Infant Development» yoki «Denver II» diagnostika vositalari, yuqori samaradorlikni ko'rsatmoqda. [3:9]

Bolalar bilan ishlashda raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi, jumladan, interaktiv platformalar va dasturlar, ta'lim va tarbiya jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi. Masalan, 2022-yilda maktabgacha ta'lim muassasalarining 40% dan ortig'i zamonaviy o'quv platformalari bilan jihozlanganligi qayd etilgan [4:17].

Psixologik xizmatlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagoglar va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishga bog'liqdir. Bu jarayonda ota-onalarning psixologik-pedagogik bilimlarini oshirishga qaratilgan o'quv seminarlarini tashkil etish, shuningdek, pedagoglarning psixologik madaniyatini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Bolalarning psixologik muammolarini bartaraf etish maqsadida psixologik xizmat ijtimoiy reabilitatsiya choralari amalga oshiradi. Jumladan, o'z tengdoshlari bilan kommunikatsiyani rivojlantirish, ijtimoiy muhitga moslashish va turli yosh guruhlari uchun psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish ushbu xizmatning muhim tarkibiy qismidir [5:112].

Maktabgacha ta'lim tizimida psixologik xizmatni takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Ta'lim jarayonida konstruktiv psixologik yondashuvlarni qo'llash bolalarning kreativlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Psixologik xizmatni rivojlantirish uchun tajribali psixologlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish bo'yicha tizimli choralar ko'rilmogda. 2023-yil holatiga ko'ra, respublika bo'ylab maktabgacha ta'lim muassasalarining faqat 60% da malakali psixologlar faoliyat olib boradi.

Har bir ta'lim muassasasida bolalar uchun qulay va sog'lom psixologik muhitni ta'minlash maktabgacha ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir.

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning sifatli ta'limdan foydalanishini ta'minlash, o'quv-metodik materiallar va pedagogik kadrlar bilan ta'minlash, shuningdek, zamonaviy psixologik xizmatlarni rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Ta'lim tizimini takomillashtirish uchun qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-sentabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3955-sonli qarori maktabgacha ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarni rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Psixologik xizmatning maqsadi — tarbiyalanuvchilarning ma'naviy va aqliy rivojlanishi, shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy moslashuvi va salomatligini muhofaza qilish uchun sharoitlar yaratishdir.

Maktabgacha ta'lim tizimida psixologik xizmatni rivojlantirish bolalarning intellektual, emotsional va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu xizmatning sifatli tashkil etilishi ta'lim jarayonini samarali amalga oshirish va yosh avlodni har tomonlama yetuk shakllantirish imkonini beradi [6:72].

Psixologning asosiy vazifasi insonning xulq-atvori va psixik faoliyati, psixologik rivojlanishning yoshga bog'liq qonuniyatlarini chuqur o'rganishdan iborat. U o'zining kasbiy bilimlariga tayangan holda, o'quvchilar va kattalar, tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlaridagi xususiyatlarni aniqlash, shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etishda bolaga individual yondashuv imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, u bolalarning qobiliyatlarini aniqlaydi va normadan chetga chiqish holatlarini aniqlash uchun psixologik-pedagogik korreksiya yo'llarini belgilaydi. Buning natijasida psixologik xizmat maktabdagi ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga hamda ijodkor va faol shaxsni shakllantirishga hissa qo'shadi.

Psixologik xizmat uch asosiy bo'g'indan iborat bo'lib, uning maktablarda samarali yo'lga qo'yilishi o'quvchilarning ruhiy va ma'naviy rivojlanishiga katta yordam beradi. Ayniqsa, o'smirlik davrida yuz beradigan jismoniy va fiziologik o'zgarishlar ularning ruhiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar ko'pincha bu o'zgarishlarni anglashda qiyinchilikka duch keladilar. Bugungi o'smirlar o'tgan avlodga nisbatan jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishda tezroq yetilmoqdalar. Shu sababdan, 10-11 yoshdan 14-15 yoshgacha bo'lgan davr o'smirlik yoshi sifatida belgilanadi [7:46].

Maktablarda psixologik xizmatni tashkil etishda ayrim to'siqlar mavjud. Masalan, psixologiyaga oid

maxsus fanlarning yoʻqligi yoki psixologning ishlashi uchun alohida soat ajratilmagani tufayli psixologning faoliyati boshqa fan mashgʻulotlariga toʻgʻri keladi. Bundan tashqari, erkak psixologning qiz oʻquvchilarga yordam berishi qiyin kechishi mumkin, chunki ular oʻz muammolarini aytishga uyaladilar yoki umuman aytmaydilar.

Bolalarning muammolarini qisqa vaqt ichida, ularga zarar yetkazmasdan hal etish va bu jarayonda ota-onalar bilan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga ega. Koʻpgina muammolar vaqtinchalik boʻlib, psixologning qisqa muddatli aralashuvi yetarli boʻladi. Shu bois psixolog har bir bola uchun individual va guruhli dasturlarni ishlab chiqishi kerak. Bolalar psixolog yordamidan keyin ijobiy oʻzgarishlarni sezilar, ularga nisbatan ishonch va hurmat oshadi, bu esa oʻz navbatida taʼlim muassasasiga boʻlgan munosabatni ham yaxshilaydi.

Maktabgacha taʼlim tashkilotida psixolog har bir bolaning psixik rivojlanishini toʻlaqonli taʼminlashga qaratilgan faoliyatni amalga oshiradi. Bu jarayonda bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ular bilan ishlashda mos strategiya va taktika ishlab chiqish muhimdir.

Yangi Oʻzbekistonni barpo etish jarayonida har bir bola, oʻquvchi va tarbiyalanuvchiga eʼtibor qaratish dolzarb vazifadir. Bola xatti-harakatlari, qaysarligi yoki oʻziga xos ginalariga vaqtda eʼtibor bermaslik ularning ruhiy salomatligiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Shu bois, psixologning faoliyati uchun zarur shart-sharoitlar yaratilsa, u bolalar bilan yanada samarali muloqot qilish va ularga mos choralar koʻrish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu esa oʻz navbatida ijobiy natijalar berishi muqarrar [8:25].

Xulosa. Maktabgacha taʼlim tizimida zamonaviy psixologik xizmat koʻrsatishning oʻziga xos mexanizmlari taʼlim sifati va bolalarning intellektual rivojlanishini oshirishga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Psixologik xizmatning diagnostika, monitoring, reabilitatsiya va innovatsion yondashuvlarni qamrab olgan mexanizmlari yosh avlodni barkamol shaxs sifatida shakllantirishda muhim rol oʻynaydi. Statistik maʼlumotlarga koʻra, bunday xizmatlar joriy etilgan maktabgacha taʼlim muassasalarida bolalarning oʻzlashtirish darajasi va ijtimoiy moslashuvi 30-35% ga yuqori boʻlishi kuzatilgan. Shu bois, psixologik xizmat koʻlamini kengaytirish va uning samaradorligini oshirish maktabgacha taʼlim tizimini rivojlantirishning muhim yoʻnalishi boʻlib qolmoqda.

Adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017-2021 yillarda maktabgacha taʼlim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PQ-2707-sonli Qarori.
2. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: «Harvard University Press», 1979.
3. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: «Harvard University Press», 1978.
4. UNESCO. Early Childhood Care and Education: Global Challenges and Solutions. -Paris: UNESCO Publishing. 2021.
5. Bayley N. Bayley Scales of Infant Development III Manual. San Antonio, TX: Pearson. 2005.
6. Anderson J.R. Cognitive Psychology and its Implications. New York: «Worth Publishers», 2020.
7. Malikova S.B. Psixologik xizmatlarning maktabgacha taʼlim tizimidagi oʻrni. // Taʼlim va Rivojlanish Jurnal, 3(4), 2021. 45-52-b.
8. Yusupova G. Maktabgacha taʼlimda innovatsion texnologiyalarning roli. // Pedagogika Ilmiy Jurnal. 2018. 2(1), 23-29-b.

REZYUME. Ushbu maqolada maktabgacha taʼlim tizimida zamonaviy psixologik xizmat koʻrsatishning oʻziga xos mexanizmlari tahlil qilinadi. Bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari, shaxsiy yondashuvni taʼminlash, taʼlim jarayonida psixologik muhitni yaratish usullari va ota-onalar bilan hamkorlik qilish masalalari yoritiladi. Shuningdek, bolalarning emotsional-intellektual rivojlanishiga taʼsir etuvchi zamonaviy metodlar va texnologiyalar qoʻllanilishining ahamiyati koʻrsatib oʻtiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируются особенности современных механизмов оказания психологических услуг в системе дошкольного образования. Освещаются вопросы психологических особенностей развития детей, обеспечения индивидуального подхода, создания психологической атмосферы в образовательном процессе, а также взаимодействия с родителями. Кроме того, подчеркивается важность применения современных методов и технологий, влияющих на эмоционально-интеллектуальное развитие детей.

SUMMARY. This article analyzes the specific mechanisms of providing modern psychological services in the preschool education system. It highlights the psychological development characteristics of children, ensuring a personalized approach, creating a psychological environment in the educational process, and cooperation with parents. Additionally, the importance of applying modern methods and technologies that influence children's emotional and intellectual development is emphasized.